

Ivo Vojnović u Križevcima*

Dr. sc. ZORAN GRIJAK
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR - 10000 Zagreb

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno/Received: 05. 12. 2008.
Prihvaćeno/Accepted: 10. 01. 2009.

U radu je na temelju literature i arhivske građe istraženo djelovanje istaknutog hrvatskog dramatičara Iva Vojnovića u Križevcima u razdoblju od 1884. do 1889. godine. Autor je upozorio na činjenicu da je I. Vojnović nakon svršetka vježbeničkog staža u Zagrebu upućen na križevački sud po izravnom nalogu bana Khuena Héderváryja koji se time želio osvetiti njegovu ocu Kosti Vojnoviću, jednome od čelnika oporbene Neodvisne narodne stranke. Taj se boravak, unatoč činjenici da je I. Vojnović kontinuirano nastojao napustiti Križevce, na književnom planu pokazao vrlo plodonosnim - tu nastaje njegov dramski prvijenac Psyche - a na intimnom planu bio je obilježen događajima koji će bitno utjecati na njegov kasniji život.

Ključne riječi: Ivo Vojnović, Križevci, Obitelj Kipach, Križevački sud

U biografskim jedinicama o hrvatskom dramatičaru Ivu Vojnoviću¹ gotovo redovito nalazimo podatak da je u razdoblju od 1884. do 1889. službovao na križevačkom sudu. Literatura i životopisne studije sadrže i općenitije podatke o

njegovu životu u spomenutom razdoblju, o osobama s kojima se družio i prijateljevao, o njegovu intimnom životu - ljubavima, naklonostima, kao i o njegovu književnom radu.² U nekima od tih studija nalazimo i važne pojedinosti vezane uz

* Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta *Oblikovanje hrvatskog kulturnog i socijalnog identiteta 1900.-1990. (252-0190613-2624)*, koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

1 U Dubrovniku i okolici postoji specifičan način sklanjanja muških imena koji priznaje i hrvatski pravopis, kao hrvatsku književnojezičnu promjenu, ali ograničena područja. To znači da se npr. ime Kruno Koroman može sklanjati i *Kruna Koromana*, *Krunu Koromanu* itd., ako je Kruno Koroman Dubrovčanin. Na identičan način sklanjamo *Ivo Vojnović*, *Iva Vojnovića*, *Ivu Vojnoviću* itd. Vidi: Stjepan BABIĆ, *Jezik. Časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika*, 53/2006. br. 3.

2 Literatura o Ivu Vojnoviću i njegovim djelima vrlo je opsežna. Navest ću samo neke od važnijih priloga: August HARAMBAŠIĆ, "Ekvinocij. Drama u tri čina. Napisao Ivo Vojnović", *Hrvatska*, X., 4., str. 1., Zagreb, 1895.; Ivanov [Milivoj Dežman], "Ivo conte Vojnović", *Život*, Zagreb, 1900., knj. I., sv. 4., Matija LISIČAR, "Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Ivo Vojnović. Dubrovačka trilogija", *Vienac*, XXXVI/ 1904., br. 10-16.; Milan MARJANOVIĆ, "Ivo Vojnović", *Jug*, 1912.; F. G. [Fran Galović], "Vojnovićeva 'Gospođa sa suncokretom'", *Mlada Hrvatska*, Zagreb, 1912., br. 2, 42.-43.; Dragutin PROHASKA, "Apoteoza rata i prevrata. Ivo Vojnović: Imperatrix", *Jugoslavenska njiva*, Zagreb, 1919., br. 47; [Vladimir] LUNAČEK, "Ivo Vojnović: Maskarate ispod kuplja", *Obzor*, LXIII, Zagreb, 1922., br. 298.; Miroslav KRLEŽA, "Ivo Vojnović", *Književna republika*, 1924./1925., I., 4; Milan BEGOVIĆ, "Konte Ivo. Uspomene, impresije i razgovori", *Hrvatska revija*, 1929., br. 10; Josip (Jósef) GOLABEK, *Ivo Vojnović, dramaturg jugoslavijaški*, Lavov-Varšava, 1932, 488 str. (monografija); Albert HALER, "Ivo Vojnović kao pjesnik Dubrovnika", *Misao*, 1939., knj. XXII.; Lujo VOJNOVIĆ, *Spomeni o bratu. Predgovor knjizi prvoj Sabranih djela Iva Vojnovića*, Beograd 1939.; Slavko JEŽIĆ, *Hrvatska književnost od početka do danas 1100-1941*, Zagreb, 1944., (o I. Vojnoviću na str. 258, 267, 276, 284.-288., 299, 302.-303., 322, 324, 332,

343, 344.-345.); - i - i [Gustav Krklec], "Posljednji dani Iva Vojnovića", *Književnost*, knj. XI., Beograd 1950.; Antun Gustav MATOŠ, "Vojnović Ivo. Panegiričar. Pjesnik Dubrovnika. Nejednak pisac. "Trilogija". "Ekvinocij". "Psyche". "Gospođa sa suncokretom". Ustupak politici. "Smrt majke Jugovića", *Matoš i Ivo Vojnović*, u: *Misli i pogledi A. G. Matoša*, (priredio Mate Ujević), sv. I., Zagreb 1955., 640.-645.; Frano ČALE, "Dva aspekta u stilu Dubrovačke trilogije", *Dubrovnik*, 1957., 3-4; Isti, "Dante u dramama Iva Vojnovića", *Republika*, 1965., 5; Ivo FRANGEŠ, "Vojnović između Šenoae i Flauberta", *Dubrovnik*, 1957., 3-4; Slavko BATUŠIĆ, "Vojnović i zagrebačko kazalište. Autor - prevodilac - dramaturg - recitator", *Teatar*, Zagreb, 1958., Branko GAVELLA, "Što mislim da znam i ne znam o Ivu Vojnoviću", *Naša scena*, 1958., 132.-133 i 133.-134.; Nikola IVANŠIN, "Tri zapisa o Ivi Vojnoviću", *Krugovi*, 1958., 1-2; br. 3.; Vlatko PAVLETIĆ, "Vojnovićeve drame", predgovor knjizi *Drame Iva Vojnovića*, Zagreb, 1962.; Darko SUVIN, "Uz biografiku Iva Vojnovića, *Mogućnosti*, Split, 1964., br. 4; Isti, "Dramsko djelo Iva Vojnovića u evropskom kontekstu", u: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu* (ur. A. Flaker i K. Pranjić), Zagreb, 1978.; Marijan MATKOVIĆ, "Ivo Vojnović", *Forum*, 1964.; Isti, "Ivo Vojnović - danas" *Radovi međunarodnog simpozija o djelu Iva Vojnovića* (ur. F. Čale), JAZU, Zagreb, 1981., 9.-16.; Trpimir MACAN, "Crtice o Ivu Vojnoviću", *Dubrovnik*, 1965., br. 3; Liliana MISSONI, "Ivo Vojnović traduttore di se stesso", *Studi in onore di Arturo Cronia*, Padova : Centro di studi sull'Europa orientale, 1967; "Hrvatski pisci o Ivi Vojnoviću", *Telegram*, Zagreb, 1969. br. 491 [Autori priloga: Janko Ibler, Milan Marjanović, Stjepan Miletić, A. G. Matoš, M. Begović, Vladan Desnica, F. Čale, I. Frangeš, B. Gavella, N. Ivanšin, V. Pavletić, M. Matković; Mirko ŽEŽELJ, *Gospar Ivo*, Zagreb 1977., 275. str. (monografija); Dubravko JELČIĆ, "Sni i more Ive Vojnovića", *Republika*, Zagreb, 1979., br. 11; Isti, "Građa o Ivi Vojnoviću", *Kronika Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU*, Zagreb, 1996., br. 3-4-5; Isti, *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće*

boravak Iva Vojnovića u Križevcima.³ U ovome radu djelovanje I. Vojnovića u Križevcima bit će analizirano na temelju spomenutih priloga ali i na temelju neobjavljenih arhivskih izvora - njegove korespondencije i dnevničkih zapisa. Prije razmatranja njegova djelovanja u Križevcima ukratko će biti prikazani njegovo podrijetlo, naobrazba, književni doprinos i javno djelovanje, jer je njegovo djelovanje u Križevcima nemoguće sagledati bez uvida u cjelinu njegova života i stvaralaštva.

Podrijetlo, naobrazba i mladenačko oblikovanje

Ivo Vojnović rođen je u Dubrovniku 9. listopada 1857. godine. Otac mu je bio ugledni hrvatski političar i pravnik Kosto Vojnović, rođen u Herceg Novom 2. ožujka 1832. Nakon svršetka studija prava u Beču u srpnju 1855. K. Vojnović je doktorirao u Padovi 1856. godine. U siječnju 1855. još kao student oženio se Dubrovkinjom firentinskog podrijetla Marijom de Serragli. Iste godine otišao je sa suprugom u Veneciju i Padovu (ondašnje Regno Lombardo-Veneto pod austrijskom vlašću). Godine 1856. u Veneciji im se rodila kćer Katarina.⁴ Vrativši se u Dubrovnik K. Vojnović ulazi u odvjetničku kancelariju dr. Radmillija. Godine 1858. otvorio je odvjetničku kancelariju u Splitu. Bio je među pokretačima hrvatskog narodnog pokreta u Dalmaciji. Njegov spis *Un voto per l'unione ovvero gl'interessi della Dalmazia nella sua unione alla Croazia e all'Ungheria* (Split, 1861.), kojim je pozvao na sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom unutar Hrvatsko-ugarskog kraljevstva, imao je programsko značenje za hrvatski narodni

pokret u Dalmaciji. Dana 2. ožujka 1859. imenovan je tajnikom Trgovačke komore u Splitu. Od 1863. do 1875. bio je zastupnik Narodne stranke u Dalmatinskom saboru u Zadru. Godine 1864. rodio mu se drugi sin Lujo (Split, 1864.-Zagreb, 1951.), povjesničar, diplomat i političar, a 1866. druga kćer Eugenija (Gjene) (Split, 1866.-Pariz, 1956.), kasnije književnica (pseudonim Kristijana Solveig), koja se udala za francuskog pravника, povjesničara i diplomata Charlesa Loisseaua. Najmlađa kćer Kristina umrla je s dvije godine (1868.-1870.).

Na poziv biskupa Josipa Jurja Strossmayera K. Vojnović 1874. dolazi u Zagreb i preuzima katedru građanskog prava na Pravnom fakultetu novoutemeljenog Sveučilišta u Zagrebu. Bio je i rektor Sveučilišta 1878./1879. te zastupnik u Hrvatskom saboru (1878.-1881.; 1881.-1884.). Istaknuo se kao potpredsjednik i pisac programa Neodvisne narodne stranke. Godine 1884. sastavio je adresu i tiskao je, zajedno s pripadnim govorom, kao stranački program naslovljen *Što hoće Neodvisna narodna stranka? Zbog saborskog govora o riječkom pitanju privremeno je ostao bez službe* (1881.-1882.). Bio je među najistaknutijim oponentima režima bana Dragutina Khuena Héderváryja, koji ga je 1891. godine uklonio sa Sveučilišta i prijevremeno umirovio.⁵ Istaknuti je pripadnik hrvatskih katoličkih krugova, nositelj odličja pape Lava XIII., sudionik Prvoga hrvatskog katoličkog kongresa u Zagrebu 1900. i vrlo blizak prijatelj bosansko-đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Nakon povratka u Dubrovnik ponovno je otvorio odvjetničku kancelariju (zbog prijevremenog umirovljenja i nepriznavanja svih godina službe mirovina mu je bila nedostatna za uzdržavanje). Godine 1901. na sudu doživljava insult. Umro je u Dubrovniku 20. svibnja 1903. godine.⁶

Djetinjstvo i rana mladost Iva Vojnovića vezani su uz Split u koji se njegova obitelj doselila

od Bašćanske ploče do postmoderne, Zagreb, 1997. (str. 166.-167. i drugdje); F. ČALE, "Kronika Vojnovićevih obljetnica i simpozija o piscu (1977.-1979.)", *Dubrovnik*, 1980., br. 4-5; I. FRANGEŠ, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb- Ljubljana, 1987. (o I. Vojnoviću na str. 236.-237. i 264.-267.); Tihomil MAŠTROVIĆ, "Ivo Vojnović i Zadar", *Anali zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku*, sv. XVII., Dubrovnik, 1979.; Isti, Ivo Vojnović. Izbor iz djela" [Priredio T. Maštrović]; Zagreb, 1995.; Miroslav ŠICEL, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, 1997. (o I. Vojnoviću str. 148.-149.); Luko PALJETAK, *Izabrana djela Iva Vojnovića*, (Ur.; Predgovor; L. Paljetak), Zagreb, 2003., 9.-27.

3 Posbice vrijedne podatke s tim u vezi nalazimo u spomenutom djelu M. ŽEŽELJA, *Gospar Ivo*, 43.-63.

4 Katarina (Katica) Vojnović (Venecija, 1856.-Dubrovnik, 1928.) Pohađala je glazbene škole u Milanu, Münchenu i Zagrebu te stekla zvanje profesora glazbe i pravo privatne pouke na glasoviru. Održala je i nekoliko javnih koncerata - u Dubrovniku, Osijeku i drugdje.

5 O okolnostima svoga umirovljenja K. Vojnović je obavijestio biskupa Strossmayera u pismima od 9., 12. i 21. III. 1891. Vidi: *Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Ostavština J. J. Strossmayera, XI-A/Voj. Ko. 359, 360, 361.*

6 Vidi: Lujo Vojnović, *Obitelj Vojnović-Užički* (12 str., rukopis), *Hrvatski državni arhiv, Obiteljski fond Vojnović*, (01.781), *Kutija 8, Arhivska jedinica 22.*

godinu dana nakon njegova rođenja. Tu boravi do svoje sedamnaeste godine te cijeli život ostaje uspomenama snažno vezan uz taj grad u kojem je njegov otac Kosto otvorio odvjetničku kancelariju i politički djelovao kao jedna od vodećih ličnosti Narodne stranke u Dalmaciji. Nakon preseljenja obitelji u Zagreb 1874. I. Vojnović je u njemu završio gimnaziju, položio maturu i 1881. završio Pravni fakultet. Nakon trogodišnjeg vježbeničkog staža u Zagrebu od 1884. do 1889. službuje na sudu u Križevcima i u Bjelovaru (u Bjelovaru samo nekoliko posljednjih mjeseci). Godine 1890. službuje kao perovođa kod Namjesništva u Zadru, a od 1891. sedam godina boravi u Dubrovniku, najprije kao stalni koncipist Kotarskog poglavarstva, a kasnije kao komesar. Zatim službuje u Supetru na Braču kao upravitelj kotarske ekspoziture. Potkraj rujna 1899. prelazi u Zadar. Pravnu karijeru završio je 1907. ponovno u Supetru, kao kotarski poglavar, ali bez prava na mirovinu. Razlog tome nalazio se u njegovu povremenom zapadanju u iracionalnu rastrošnost, upravo paroksizam rasipnosti, koji vrhunac doseže u Supetru 1907. godine. Uvjeren da će uspjeti nadoknaditi uzeti novac, trošio je novac iz blagajne fondova čije je ključeve držao kao kotarski poglavar. Ogroman dug od oko 50.000 kruna podmirio je njegov imućni šurjak Charles Loisseau. Međutim, vijest o tome prodr-la je u javnost pa je nakon dvadesettrogodišnje službe otpušten i ostao bez mirovine (inače prema ondašnjem zakonu već je nakon deset godina službe imao pravo na mirovinu). Sljedeće četiri godine bio je dramaturg Hrvatskog zemaljskog kazališta u Zagrebu. Godine 1911. ne uspijeva obnoviti ugovor s njegovim intendantom Vladimirom Treščecom-Branjskim pa od tada djeluje kao profesionalni pisac. Uoči Prvoga svjetskog rata putuje najprije u Italiju - u Firenzu i Sienu - tragom svojih literarnih simpatija i uzora, od Dantea do Manzoniya, a zatim u Prag, Budimpeštu i Beograd radi pružanja savjeta tamošnjim redateljima prilikom uprizorenja njegovih drama. Od početka 1914. boravi s majkom i sestrom Katicom u Dubrovniku, gdje su ga odmah po izbijanju Prvog svjetskog rata uhitile austrijske vlasti, zbog njegova filospstva, veza s nekim srpskim političarima i pristajanja uz jugoslavenske političke opcije te deportirale u šibenski zatvor. Zatim je trebao

biti interniran u Austriju, nedaleko od Linza. Umjesto toga 1915. je interniran u Bolnicu Sestara milosrdnica u Zagrebu, zbog nemogućnosti sam-oidržavanja tijekom internacije i gubitka vida na jedno oko te opasnosti od potpune sljepoće. Treba pretpostaviti da su se za njega zauzeli i utjecajni prijatelji obitelji od kojih su mnogi pripadali onovremenoj kulturnoj i političkoj eliti. Godine 1916. oslobođen je internacije ali ostaje u Bolnici sestara milosrdnica, zbog nedostatka sredstava i narušenog zdravstvenog stanja. Godine 1919. odlazi u Francusku i pridružuje se bratu Luju koji je bio savjetnik jugoslavenske delegacije na Pariškoj mirovnoj konferenciji (18. siječnja 1919. - 21. siječnja 1920.). Zatim s majkom i sestrom Katicom odlazi u Nicu, gdje ostaje do 1922. godine. Zajedno s njima vraća se u Dubrovnik u kojem boravi sve do uoči smrti 30. kolovoza 1929. godine. Mjesec dana prije smrti, u teškom zdravstvenom stanju i gotovo potpuno slijep, zauzimanjem hrvatskog književnika Gustava Krkleca hitno je prebačen radi liječenja zrakoplovom u Beograd. Počiva u obiteljskoj grobnici na Mihajlu, starom dubrovačkom groblju na Lapadu koje je, kao posljednje počivalište dubrovačke vlastele, opjevao u svojim *Lapadskim sonetima*.

Književna djelatnost Iva Vojnovića

Ivo Vojnović ulazi u hrvatsku književnost 1880. godine pod pseudonimom Sergij P.[ustijerna]⁷ kada mu je A. Šenoa u *Vijencu* objavio pripovijetku *Geranium*. Godine 1884. Matica hrvatska (dalje: MH) objavljuje mu pod istim pseudonimom novele pod nazivom *Perom i olovkom*, a dvije godine kasnije i oveću pripovijetku *Ksanta*. Po svojim tematskim i stilskim odlikama ta je Vojnovićeva lirska proza, kojom dominira simbolistička estetika i secesijska bujnost, uz gotovo nestvaran ugođaj sutonskih pejzaža, anticipacija proze hrvatske moderne u čije se najistaknutije predstavnike na dramskom polju ubraja upravo I. Vojnović, navijestivši je svojim *Ekvinocijom*

⁷ Pustijerna je jedan od najstarijih dubrovačkih lokaliteta. Nalazi se u jugoistočnom dijelu dubrovačke povijesne jezgre, u blizini kojega se nalazila kuća djeda i bake Iva Vojnovića po majci. Tu je provodio ljetne praznike tijekom djetinjstva i rane mladosti. O tom dubrovačkom lokalitetu pisala je Nada GRUJIĆ, "Dubrovnik - Pustijerna: istraživanje jednog dijela povijesnog tkiva grada", *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, Zagreb, 1986., br. 10, 7.-39.

1895. godine. Za svoga prvog duljeg boravka u Dubrovniku (1891.-1898.) Ivo Vojnović je napisao *Lapadske sonete* od kojih su prva četiri objavljena pod naslovom *Dubrovački soneti* 1900./1901. *Lapadski soneti* predstavljaju *homage* gradu Dubrovniku, govore o njegovoj prošlosti i njegovoj vlasteli, puni su reminiscencija na slavno razdoblje Dubrovačke Republike, njezin državni sustav i ideju slobode koja se u njemu odražavala, ali oni ujedno predstavljaju i metaforu pjesnikove osobnosti koja se nadahnjivala upravo tim vrijednostima dubrovačke prošlosti.

Prva Vojnovićeva drama *Psyche* (Zagreb, MH, 1889.) nastala je u Križevcima za vrijeme njegova petogodišnjeg službovanja na križevačkom sudu pa će o njoj biti riječi i kasnije. Ubraja se u njegove tzv. kozmopolitske drame u kojima se radnja odvija u imaginarnom svijetu europskih prijestolnica i aristokratskih salona. U taj ciklus ubrajaju se i neke kasnije drame - *Gospođa sa suncokretom* (Zagreb, MH, 1912.) te fragment *Pastoralne simfonije*.⁸ U prvoj radnja se odvija u Veneciji i Londonu, a u drugoj u Parizu. Povjesničari hrvatske književnosti smatraju da ta djela nisu uspjela transcendirati vremenski okvir njihova nastanka, odnosno da se ne mogu ubrojiti u djela hrvatske književnosti trajnije vrijednosti. Sličnu sudbinu književna kritika je odredila i nekada popularnim Vojnovićevim dramama s izrazitom jugoslavenskom nacionalističkom tendencijom (*Smrt majke Jugovića*, Zagreb, 1907.; *Lazarevo vaskrsenje*, Dubrovnik, 1913.). Treba međutim upozoriti da su Vojnovićeva kozmopolitska djela imala velik odjek kod onovremene publike, posebice *Gospođa sa suncokretom*, napisana pod dojmom novinskih izvješća o ubojstvu iz strasti koje je 1910. u Veneciji uz pomoć svojih suučesnika počinila Poljakinja Marija Tarnowska. I premda su je hrvatska kazališna i književna kritika uglavnom ocijenili negativno, među ostalima Antun Gustav Matoš⁹ i Tin Ujević,¹⁰ na europskim je pozornici

cama ta drama polučila velik uspjeh, posebice u Budimpešti. Mađarsko/američki redatelj Mihály Kertész nakon Prvoga svjetskog rata snimio je u Beču i istoimeni film *Die Dame mit den Sonnenblumen* (1920.).¹¹

Svoje dvije najbolje drame *Ekvinocija* (Zagreb, MH, 1895.) i *Dubrovačku trilogiju* (Zagreb, MH 1902.) I. Vojnović je napisao za vrijeme službovanja u Dubrovniku (1891.-1898.), *Supetru* (1898.-1899.) i *Zadru* (1899.-1903.). U njima progovara kao originalan umjetnik i najistaknutiji predstavnik jednog literarnog pokreta - hrvatske moderne. Prema drugom velikom predstavniku hrvatske moderne Milanu Begoviću, Vojnović se njima afirmirao kao prvi scenski pjesnik svoje generacije, a prema hrvatskim književnim kritičarima kao dramatičar koji je jedino tim djelima preživio svoje vrijeme i trajno ušao u hrvatski dramski repertoar. Potkraj života još se jednom vratio motivima svojih najboljih drama u djelu *Maškarate ispod kuplja*, (Zagreb, 1922.), dok je u svojoj posljednjoj drami pod nazivom *Prolog nenapisane drame* (Beograd, 1929.) zaokružio svoj tzv. kozmopolitski opus, djelomice nastao i pod utjecajem onovremenih pomodnih teatarskih uzora. Uoči Prvoga svjetskog rata I. Vojnović je napisao svoje najsimboličnije i najapstraktnije djelo *Imperatrix. Misterija ostrva zaboravi* (Zagreb, 1919.) o imaginarnom otoku mladosti i ljepote čija je vladarica simbol preživjelih vrijednosti, u stvari

je komad kao njegov junak Malipiero bez duše i na koncu konca nikakvoj njegovoj finti ne uspijeva da sakrije unutrašnje siromaštvo beživotnoga djela. Svi opažamo da je među Vojnovićevim dragim kamenjem mnogo lažnih dragulja, i da *Gospođa sa suncokretom* nije drugo nego sjenka, doduše bogato i skupo odjenuta sjenka, ali samo sjenka, lijepa laž zanesene fantazije. Ako skinemo s djela luksurioznu njegovu napravu da zasine u goljoj ljepoti svoje suštine, ne ostaje ništa, i zato stvar ne može da prođe najbolje kod čisto književne kritike pored svih vrlina koje nisu malene, jer se veliki talenat Vojnovićev ne može da zataji nigdje. Talenat bdije, on je kao anđeo čuvar prisutan kod svakoga pjesnikova koraka, da ga spasi od propasti, i taj je stari talenat pjesnika *Trilogije* i *Ekvinocija* (uz njegov dobar glas) sačuvao i autora *Gospođe sa suncokretom* od pada." Vidi: *Sabrana djela Tina Ujevića*, (ur. Dragutin Tadijanović), Zagreb, 1963.-1967., sv. VII., str. 71.

11 M. Kertész (Manó Kertész Kaminer) (Budimpešta, 24. XII. 1886.-Hollywood, California, 10. IV. 1962.). Potječe iz budimpeštanske židovske obitelji. Poznatiji je po svome amerikaniziranom imenu i prezimenu Michael Curtiz koje uzima nakon odlaska u SAD 1926. godine. U njegovu bogatom redateljskom opusu posebno mjesto pripada antologijskom filmu *Casablanca* (1942.) s Ingrid Bergman i Humphreyem Bogartom u naslovnim ulogama. O pojedinostima vezanim uz Kertészovo filmsko uprizorenje *Gospođe sa suncokretom* vidi: Vjekoslav MAJČEN, "Filmsko uprizorenje Vojnovićeve drame *Gospođa sa suncokretom*", *Hrvatski filmski ljetopis*, VI/1999., br. 17, 155.-163.

8 Fragment, zapravo veći dio prvog čina *Pastoralne simfonije*, čuva se u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku. Vojnović ga je napisao na francuskom jeziku i, težeći ostati anonimn, potpisao ga inicijalima N. N.

9 Vidi: Savremenik, br. 7. 1912.

10 Tin Ujević ocijenio je *Gospođu sa suncokretom* negativno, kao djelo "bez duše", ali je unatoč tome u njoj prepoznao zatomljenu snagu Vojnovićeva talenta: "Ali koliko god je u djelu mnogo sjaja, toliko je malo topline, i kako mnogo bogatstva spolja, tako malo dubine. Vojnovićev

metafora žrtve i odricanja, koja kao odraz mrtvoga doba mora nestati i ustupiti mjesto revoluciji iz koje će se iznjedriti pobjeda mladosti, ljepote i slobode življenja. To je djelo zbog svoje patetike, romantičkih egzaltacija i nedostatka dramske radnje naišlo na negativnu ocjenu kazališne kritike.

Ovime bih završio sažeti pregled Vojnovićeva književnog stvaralaštva te nastavio s opisom njegova mladenačkog oblikovanja u Zagrebu i analizom izvora o njegovu kasnijem službovanju u Križevcima, kojemu je ovaj rad napose posvećen.

Ivo Vojnović u Zagrebu

Ivo Vojnović cijeloga se života sjećao Zagreba svoje mladosti iz sedamdesetih godina 19. stoljeća, grada kojemu se izgled uvelike promijenio nakon velikog potresa 9. studenog 1880. koji je obitelj Vojnović zatekao u raskošnom stanu u ulici Nadvojvotkinje Marije Valerije (današnjoj Praškoj ulici). Zagreb je tada imao samo 28.202 stanovnika. Još je vladala starinska, malograđanska, ali ujedno aristokratska i birokratska atmosfera sa sanjivim Gornjim gradom, ekipažama, cilindrima, krinolinama i starim teatrom na Markovu trgu, uz još žive posljednje ilirce - Vjekoslava Babukića, Ljudevita Vukotinovića, Bogoslava Šuleka, Alberta Ognjana Štrigu, Ivana Kukuljevića te bana Ivana Mažuranića - kako se Ivo Vojnović sjećao pola stoljeća kasnije.¹² Zagreb iz sedamdesetih godina 19. stoljeća I. Vojnović je pamtio do najsitnijih detalja. Tako mu je, na primjer, u živom sjećanju ostao dan otvorenja Sveučilišta u Zagrebu 19. listopada 1874. kada je prvi put posjetio staro kazalište na Markovu trgu. U tom povodu svečano je izveden Gounodov Faust, a I. Vojnović je prvi put s ushićenjem ugledao Augusta Šenou u intendantskoj loži.¹³ Zagreb svoje mladosti s velikom je nostalgijom suprotstavljao uvelike moderniziranom Zagrebu svoje pozne dobi koji je doživljavao kao obilježen "frankovlukom", "austrijanštinom", provincijalizmom i malograđanskom hipokrizijom koji su mu bili nadasve odbojni. U Zagrebu svoje mladosti Ivo Vojnović objavljuje svoj ranije

spomenuti književni prvijenac, pripovijetku *Geranium*, nastalu 1878., uvelike pod Flaubertovim utjecajem. Kosto Vojnović kriomice je njezin rukopis predao na čitanje Augustu Šenoi, a ovaj ga je, prepoznavši u njemu veliki književni potencijal Iva Vojnovića, objavio 1880. u *Vijencu*. Činjenica da je *Geranium* objavio pod pseudonimom Sergij P.[ustijerna] svjedoči o nesigurnosti budućeg velikog hrvatskog dramatičara u svoj talent. I svoje kazališne kritike (u stvari 168 kazališnih prikaza) objavljuje u narodnjačkom glasilu *Pozor* pod pseudonimom - *Ignotus*. Ivo u Zagreb dolazi još uvijek nedovoljno vješt standardnom hrvatskom književnom jeziku, sa sedamnaest godina i u njemu završava osmi razred gornjogradske gimnazije. Opća ocjena razreda bila je konstantno dovoljan, iako je bilo i odličnih učenika kao na primjer Franjo Spevec, sin sveučilišnog profesora, Tomo Maretić, budući jezikoslovac, Antun Bauer, budući zagrebački nadbiskup. Dana 30. srpnja 1877. Ivo Vojnović pristupio je pravno-povijesnom državnom ispitu iz rimskoga prava te je bio većinom glasova proglašen nesposobnim (predsjednik povjerenstva bio je dr. Spevec, otac njegova gimnazijskog kolege). Naišavši na podršku i razumijevanje obitelji ispit je položio 10. travnja 1878. Godine 1880./1881. završio je studij prava i filozofije na Zagrebačkom sveučilištu, ali nema podataka da je pratio predavanja iz filozofije. Kosto Vojnović smatrao je da njegovi sinovi moraju zarađivati i prije svršetka studija i dobivanja stalne službe te je svome prijatelju Jurju Biankiniju ponudio Iva za suradnika zadarskog *Narodnog lista*, umjesto novinara Dinka Politea. Svoj prvi dopis *Narodnom listu* Ivo je poslao 15. XI. 1877. potpisan sa X. Dopisi iz Zagreba dvostrukoga X. - Kostovi iz politike i Ivovi iz kulture izlazili su od 1877. do 1880. godine. U Ivovim dopisima dolazi do izražaja njegova izrazita sklonost prema kazalištu, literaturi i glazbi. Piše o drami *Zvonimir, kralj hrvatski i dalmatinski* (1877.) hrvatskog književnika i filozofa Križevčanina Franje Markovića, prati francusku i englesku dramsku literaturu, izvještava o operama, koncertima i izložbama (Rendić). Osim toga surađuje i u dubrovačkom *Slovincu* (1878.-1884.), čiji je urednik bio Luko Zore.¹⁴ Po dopisima Iva Vojnovića u

¹² Vidi: M. ŽEŽELJ, *n. dj.*, 31.

¹³ *Isto*, 31.-32.

¹⁴ *Isto*, 36.-37.

Slovincu, ali i po njegovoj korespondenciji s kraja sedamdesetih godina, zamjećuje se njegov postupni odmak od očeve političke orijentacije koja je bila hrvatska i južnoslavenska, po uzoru na biskupa Strossmayera. Naime, *Slovinac*, a i političari koji su svojim djelovanjem podržavali njegovu koncepciju, nastupali su s pozicija “slovinstva” osuđujući podjednako autonomaše kao i isključivosti “pankroatizma” i “panserbizma”. Time su se u stvari izolirali od suvremenih nacionalno integracijskih kretanja i nestali s povijesne scene kao preživjeli fenomen. U zreloj i poznijoj dobi Ivo Vojnović sve će se više politički profilirati u filozofskom i jugoslavenskom smislu, ali za razliku od svoga brata Luja, uvijek će zadržati i hrvatski identitet.¹⁵

Pravnička karijera Iva Vojnovića započinje prije formalnog svršetka studija 1881. godine. Naime, čim je 1879. apsolvirao na Pravnom fakultetu, u kolovozu iste godine imenovan je besplatnim prislušnikom Kraljevskog sudbenog stola u Zagrebu. Na tom mjestu ostaje do 1884. godine kada započinje njegovo službovanje u Križevcima.

Ivo Vojnović u Križevcima

Dolazak Iva Vojnovića u Križevce najuže je povezan s oporbenim djelovanjem njegova oca Koste Vojnovića koji je bio jedan od čelnika Neodvisne narodne stranke (1880.), a upravo 1884., kada je završio vježbenički staž njegova sina Iva na Kraljevskom sudbenom stolu u Zagrebu, objavio je svoj programski govor *Što hoće neodvisna narodna stranka?* Odgovor hrvatskog bana Dragutina Khuena Héderváryja na taj Vojnovićev programski govor uslijedio je vrlo brzo. Provodeći svoju politiku metodom uništavanja egzistencije svojih političkih protivnika, a ne mogavši u tom trenutku dosegnuti sveučilišnog profesora Kostu Vojnovića, ban Khuen Héderváry premjestio je 29. ožujka 1884. njegova sina Iva Vojnovića na Sud u Osijek (s napomenom da se radi o izričitoj odluci

bana). K. Vojnović uzalud je nastojao poništiti tu odluku. Uspio je jedino odgoditi premještanje do 14. svibnja 1884. i to na sud u Križevcima. Ivo Vojnović počinje raditi kao pristav na Kotarskom sudu u Križevcima 14. lipnja 1884. godine.

Križevci su tada imali 3.000 stanovnika. Prema Mirku Žeželju, autoru životopisa Iva Vojnovića, Ivo nije volio Križevce i koristio je svaku priliku da pobjegne u Zagreb k roditeljima, sestrama i bratu, radi lektire, literature i kazališta.¹⁶ Prvi put je bio odvojen od roditeljskog doma i morao se sam brinuti o sebi, a bio je sasvim nepraktičan i vrlo lakouman u novčanim pitanjima. Godine 1886. plaća mu je povišena na 900 forinti godišnje, ali mu to nije bilo dovoljno. Šimi Mazzuri, prvaku oporbene Neodvisne narodne stranke i uredniku glasila *Pozor*, javlja 21. kolovoza 1886. da je potpisao mjenicu koju mu je ovaj poslao, a već 20. prosinca iste godine šalje mu u pismu novu mjenicu i moli ga da mu priskrbi od kakvog novčara pod bilo kakvim uvjetima 300 forinti na četiri mjeseca.¹⁷ Iako je Ivo te svoje financijske “operacije” s kojima će nastaviti cijeloga života, tajio od obitelji, one nisu mogle ostati nepoznate njegovu ocu, koji mu već 1. srpnja 1899., profetski nagovijestivši njegovu supetarsku financijsku katastrofu iz 1907., piše: “Guarda il soldo! Su questo scoglio se non ti coreggi ti romperai!” (Čuvaj novac! Ako se ne popraviš, na toj ćeš se hridi nasukati!).¹⁸ Ivo je očevidno vrlo nevješto nastojao pred ocem prikriti svoja dugovanja u Križevcima što se vidi iz dijela pisma koje mu je K. Vojnović poslao 23. srpnja 1899., uoči njegova kratkotrajnog prelaska u Bjelovar i odlaska na službu u Zadar (jesen 1890.-ljetu 1891.). K. Vojnovića je na sumnju o nepodmirenim Ivovim dugovanjima u Križevcima navela činjenica da je odmah zatražio cijelu dogovorenu oveću svotu: “Ako si (...) u Križevcu što dužan, dobro, ja ću ti to odma poslati što ti treba (...). Držim da više od smutnje i od bojazni si zahtjevao da ti se poš[a]lje odma prije nedjelje cijela svota, jer ne vjerujem da si mi opet nešto sakrio, ali ako si, - reci

15 O Ivu Vojnoviću pripremam poseban prilog, na temelju njegove korespondencije i dnevničkih zabilješki, koji posvjedočuje da je, unatoč svojim poznatim prosrpskim i unitarno-jugoslavenskim stajalištima, zadržao i hrvatski identitet, za razliku od svoga brata Luja, koji se relativno rano, već sredinom osamdesetih godina 19. stoljeća, u nacionalnom smislu opredijelio kao Srbin.

16 Mirko Žeželj, *n. dj.*, 43.

17 *Isto*.

18 *Vojnović Kosta - Pisma sinu Ivi Vojnoviću, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Čitaonica starih knjiga i rijetkih rukopisa* (dalje: NSK, ČSR), 5826 b.

mi sve *ore rotundo*,¹⁹ i **nemoj sebe i nas uzalud mučiti.**²⁰ K. Vojnović bio je vrlo autoritarna osoba, no u odnosu prema svojoj djeci, posebice prema vrlo nježnom Ivu, nastojao je biti obziran i otkloniti bilo kakav strah koji bi mogao zasmetati njihovu odnosu. Stoga ga je, nakon prekoravanja i upozorenja zbog zaduživanja u Križevcima, nastojao očinski nježno utješiti: “Umiri se, dragi naš Ivo. (...) Ti nećeš nikomu biti dužan nego tvome papici, (...), a ovo će biti moja nagrada uz tvoju ljubav. Ti si bio vazda dobar, čestit, radin, te je pravo i dostojno da za takvoga sina činim tu žrtvicu (...) samo mi se umiri i nigda više ništa mi ne zataji (...).”²¹

Ivo Vojnović ostao je u Križevcima punih pet godina, kontinuirano nastojeći isposlovati premještaj. Budući da u tome nije uspijevaao tražio je, kako bi izbjegao Khuenovoj volji, prijelaz u Trst ili Zadar, u Cislajtaniju, austrijski dio Austro-Ugarske Monarhije. Kosto Vojnović obratio se s tim u vezi svome prijatelju jednome dočelnika Narodne stranke u Dalmaciji don Mihovilu Pavlinoviću, da kada dođe u Beč preporuči u Ministarstvu unutarnjih poslova povoljno rješenje Irove molbe. Također je poslao Iva u Beč s preporukama utjecajnih osoba, nadajući se da bi mogao dobiti namještenje u nekom od zajedničkih ministarstava Austro-Ugarske Monarhije (ministarstvo financija, rata i vanjskih poslova). Uputio ga je i austrijskom ministru pravde grofu Friedrichu Schönbornu, pripadniku stare češke plemićke obitelji njemačkog podrijetla, s preporukama istaknutog češkog političara Ladislava Riegera, čelnika češke Narodne stranke i predvodnika višegodišnje češke pasivne rezistencije u odnosu na bečko Carevinsko vijeće. Na Riegera je u tom smislu trebao utjecati poljski knez i političar Adam Stanislaw Sapieha.²² Očekivanja vezana uz Ivoovo namještenje u Beču nisu se

ostvarila, za razliku od nada glede Zadra, koje su na kraju, usprkos tome što su mogle biti osujećene nekim proceduralnim teškoćama, ipak polučile uspjeh.²³

Unatoč stalnim naporima za premještajem iz Križevaca, boravak Iva Vojnovića u tom gradu ipak nije bio sasvim sumoran. Naprotiv, na intimnom i kreativnom planu bio je vrlo ispunjen. U Križevcima je dovršio svoje novele *Perom i olovkom* (1883./1884.) i svoj nedovršeni roman *Ksanta* (1886.) te napisao svoju prvu dramu *Psyche* (1889.), pseudosimboliističku komediju u tri čina, nadahnutu antičkim mitom o Amoru i Psihi. Drama *Psyche* praizvedena je u Zagrebu u starom Hrvatskom zemaljskom kazalištu na Markovu trgu 15. veljače 1890. godine. Nakon Zagreba izvedena je u Grazu (1892.), Splitu (1893.), Osijeku (1898.), Novom Sadu (1898.), zatim ponovno u Zagrebu i to u prerađenom obliku (1908.), a potom u Osijeku i Ljubljani (1910.) godine.²⁴ Činjenica da je drama *Psyche* izvedena u Grazu samo dvije godine nakon zagrebačke praizvedbe svjedoči o međunarodnom ugledu njezina autora već u samim počecima njegova dramskog stvaranja. Josip Pasarić je u kritici drame *Psyche* u *Vijencu* zamijetio da je glavni muški lik Braniewski, premda neiskren i nedosljedan u stvari istinit, jer se radi o transpoziciji ličnosti samoga autora koji ne otkriva i ne može otkriti sve svoje karte.²⁵ Ivo Vojnović to je ipak učinio 25 godina kasnije u svome *Bolničkom dnevniku* 20. srpnja 1915. priznavši da je osnova za njegovu dramu *Psyche* bila romansa s Olgom Kiepach.²⁶ Olga pl. Kiepach u spomenutoj je drami predstavljena u liku Wande: “Ispravljam - **Psychu!** 25 god. da je bila prikazana! - Kako je to staro! (...) Lijepa, lagana konverzacija, - nečuvana u našoj knjizi, - ali to je francusko, - a ne naše! (...)

19 Punim glasom, bez okolišanja (frazza, lat.).

20 *Vojnović Kosta - Pisma sinu Ivi Vojnoviću*, NSK, ČSR, 5826 b.

21 *Isto*.

22 K. Vojnović detaljno je uputio I. Vojnovića kome se sve treba obratiti u Beču i na čije se preporuke treba osloniti. U tom kontekstu spominje L. Riegera i A. Sapiehu: “a) Prvo imaš predati svoju molbu u qabinet, osiguravši se kroz dunda (strica Đuru (Đorđa), člana, a zatim i predsjednika Dalmatinskog sabora) i ostale preporuke, da dobiješ veliku signaturu; b) Kad si to učinio, traži audijenciju kod Ministra Pravde, ali neka prvo Rieger ti otvori put. Sapieha danas mi piše (...) da će te on njemu kroz stanovitu osobu preporučiti. U kratko ministru kaži što [je] u molbi. Reci u razgovoru - da kad bi bilo potrebe ti bi ponovio svoj sudački ispit, samo da bi te vlada pravovremeno primila u službu i odredila (...) rok.” *Vojnović Kosta - Pisma sinu Ivi Vojnoviću*, Zagreb, 21. II. 1889. NSK, ČSR, 5826 b.

23 Molba koju je s tim u vezi I. Vojnović uputio dalmatinskom Namještništvu zagubila se i nije pravovremeno stigla na određite te je s tim u vezi bilo potrebno intervenirati. Vidi: *Vojnović Kosta - Pisma sinu Ivi Vojnoviću*, Zagreb, 30. lipnja 1889., NSK, ČSR, 5826 b.

24 Vidi: Slavica ŽURA VRKIĆ, “Vojnovićeva *Psyche* u Grazu 1892. Tragom pisama Mare Čop Marlet”, *Dubrovnik. Časopis za književnost i znanost*, X/1990., br. 3, 19-42.

25 Vidi: M. ŽEŽELJ, *n. dj.*, 49-50.

26 O. Kiepach (1860.-1951.) bila je član bogate i ugledne plemićke obitelji koja u Križevce dolazi početkom 19. stoljeća. Udala se za grofa Huga Zedtwitza. O njoj te o ostalim članovima obitelji Kiepach vidi opširnije: Zoran HOMEN, *Obitelj Kiepach od Haselburga u Križevcima. Gradski muzej Križevci*, 22. travnja do 16. svibnja 2004., Križevci, 2004.

A ipak - ima slutnje budućnosti! Le motif de la misère aristocratique! Le petit roman avec Olga K.[iepatch] est la base! Idilična vremena!?"²⁷ Istoga dana, nakon posjete Tomislava Krizmana, istaknutog predstavnika hrvatske likovne moderne, koji mu se požalio na "nesnosne zagrebačke prilike", uputio se u samotnu šetnju. Zatim se vratio ispravljajući Psyche, ponovno uronivši u melankoliju križevačkih uspomena: "Šetam se opet sâm! - Tuga! - U mojoj sobici! - Tu sam miran! - Svršio ispravljati Psychu! Staro! Staro! - A ipak - tu je mladost!"²⁸

U stvari Križevci su bili mjesto dvostruke ljubavi Iva Vojnovića. Tu je proživio romansu s Olgom Kiepatch, ali se i zaljubio i trebao oženiti s Martom Locatelli,²⁹ kćerkom baruna Mihajla Locatellija iz Cormonsa. Martu je u drami *Psyche* transponirao u lik Olge. Prema Josipu Golabeku, Marta Locatelli bila je silno zaljubljena u Iva, ali je on razvrgnuo tu vezu, jer je smatrao neprikladnim da putem braka uđe u bogatstvo. No, vjerojatnije je da je to bila želja baruna Cormonsa koji je tražio bogatog zeta pa Marta Locatelli kasnije udajom ulazi u bogatu obitelj Kiepatch. Na to da se radilo o velikoj obostranoj ljubavi te da su bili razdvojeni na inicijativu Martine obitelji upućuju i kasnije dnevničke zabilješke Iva Vojnovića. Tijekom I. svjetskog rata Marta pl. Kiepatch doživjela je veliku obiteljsku tragediju, jer je na ruskom bojištu 12. kolovoza 1915. poginuo njezin sin Marcel rođen 12. veljače 1894. u Križevcima. Bio je izumitelj na području magnetizma, elektronike i akustike, prijenosa zvučnih signala i transformatora. Smatran je čudom od djeteta jer njegovi prvi izumi potječu iz dječjeg doba. Studirao je gospo-

darske znanosti u Berlinu i elektrotehniku u Charlottenburgu. U Berlinu je kao šesnaestogodišnjak 1910. patentirao brodski kompas koji pokazuje sjever bez obzira na blizinu željeza ili magnetskih sila, a usavršio ga je i patentirao u Londonu u prosincu 1911. godine. U Francuskoj je patentirao dinamom za rasvjetu vozila. Njegov "mali transformator" uvelike se primjenjivao po sustavu "Kiepatch-Weiland", a patentirao je i strujni prekidač na principu strujnog tlaka za rendgen. Radio je i na raznim drugim područjima mehanike i elektronike. Dopisivao se s uglednim svjetskim znanstvenicima i izumiteljima. Njegova dva patenta su uključena u veliku izložbu "Znanost u Hrvata: prirodoslovlje i njegova primjena" (Klovićevi dvori, Zagreb, lipanj-listopad 1996.). Kad je izbio Prvi svjetski rat, javio se u dragovoljce i poginuo na ruskoj fronti u 21. godini. Njegovi su posmrtni ostaci 1917. doneseni u Križevce, gdje su položeni u obiteljsku grobnicu na Gradskom groblju.³⁰

U vezi s tragičnom pogibijom Marcela pl. Kiepatcha I. Vojnović je 6. rujna 1915. u svome *Bolničkom dnevniku* zapisao sljedeće: "Na bojnome polju umro jedini sin Pepija Kiepatcha i ... Marte! - Jadni roditelji! - Bio bi moj da smo se uzeli mi dvoje! - Koja tragedija njezin i moj život otkada se rastavismo! - Sve bi bilo drugačije da nas ne razdvojiše! - A ipak - moralo je tako da bude! - I bolje je!"³¹

Ivo Vojnović i istaknuti Križevčani

Među istaknutim osobama hrvatskog kulturnog života druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća, rođenjem i djelovanjem vezane uz grad Križevce, s kojima se Ivo Vojnović upoznao tijekom svoga boravka u Zagrebu i Križevcima bili su i ranije spomenuti Franjo Marković te Milan Grlović. Milan Grlović rođen je u obitelji odvjetnika Ljudevita Gerlozija u Križevcima 10. listopada 1852. a umro u Zagrebu 9. lipnja 1915. godine. Od 1872. do 1876. studirao je pravo u Pragu i Beču. Godine 1876. počinje raditi u očevoj odvjetničkoj kancelariji, ali zbog svoga velikog interesa za kul-

²⁷ NSK, ČSR, *Dnevnici Iva Vojnovića*, R 5620.

²⁸ Isto.

²⁹ M. Locatelli (Cormons (kotar Gorizia, Furlanija), 24. V. 1874.-Graz, 25. IV. 1962.). Godine 1893. udala se za Josipa pl. Kiepatcha. Bila je predana društvenom i humanitarnom radu. Pomagala je križevačkom Gospojinskom društvu brinući o siromašnoj i gladnoj djeci. Kao predsjednica Crvenog križa u Križevcima skrbila se za ranjenike u Prvom svjetskom ratu u kojem pogiba i njezin sin Marcel. Zbog tih zasluga papa Pio X. ju je 1905., na prijedlog križevačkog grkokatoličkog biskupa Julija Drohobeczko, odlikovao Zlatnim križem za zasluge "pro Ecclesiae et Pontifice". Nakon smrti supruga Josipa 1940. preuzela je brigu o obiteljskom vlastelinstvu. Godine 1946. napušta dvorac u kojem se smjestila seljačka radna zadruga "Matija Gubec" i odlazi u svoj stan u Zagrebu, gdje boravi do 1949. godine. Nakon odlaska kćeri Elze u Austriju i sama se ondje preselila i nastanila u jednom staračkom domu u Grazu. Pokopana je na tamošnjem groblju Leonhartsfriedenhof. Vidi: Z. HOMEN, *n. dj.*, 17.-18..

³⁰ O M. Kiepatchu vidi opširnije: Z. HOMEN, *n. dj.*, 23.-29.

³¹ NSK, ČSR, *Dnevnici Iva Vojnovića*, R 5620.

turna događanja 1878. prelazi u Zagreb gdje postaje službenik Gradskog poglavarstva. Godine 1885. zaposlio se u listu *Pozor*. Tu započinje njegova stalna i mnogostrana novinarska i uopće publicistička djelatnost. Godine 1910. kao suosnivač Hrvatskog novinarskog društva bio je prvi njegov predsjednik do 1912. godine. Krajem 19. stoljeća intenzivno korespondira s hrvatskim književnicima i drugim istaknutim osobama prikupljajući građu za svoju glavnu i najveću knjigu *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća* koji izlazi od 1898. do 1900., sv. I-III. Grlović je dobro poznao ne samo Iva nego i druge članove obitelji Vojnović, a prijatelja Iva Vojnovića uvrštava u svoj *Album zaslužnih Hrvata*. Ivo se često obraćao pismima Grloviću. Posebice je zanimljivo pismo koje je napisao Grloviću iz Zadra 1890., nedugo nakon napuštanja Križevaca. U tom pismu on odlučno odbija tvrdnje nekih književnih kritičara da se u svojoj drami *Psyche* povodio za francuskim uzorima, što je kasnije u svome dnevniku ipak priznao, no prihvaća ocjene da u njoj nema previše radnje, jer mu je odbojno pretjerivanje s pikantnim, ekscentričnim scenama preljuba, oskvrnuća i tome slično. Cilj mu je bio parafrazirati staru antičku psihološku dramu o težnji duše za samospoznajom što je u određenoj mjeri dovelo do nadmoći forme nad sadržajem, ideje nad radnjom.³²

Odnos između Iva Vojnovića i Franje Markovića, hrvatskog književnika, slavista, filologa, začetnika filozofijske estetike u Hrvata, (Križevci, 26. VII. 1845.-Zagreb, 15. IX. 1914.) bio je također vrlo prijateljski, a podjednako kao kod Grlovića ostvarivao se u širem obiteljskom kontekstu. Dana 20. veljače 1890. u povodu nepovoljnih kritika njegove drame *Psyche*³³ Ivo piše svome ocu Kostu Vojnoviću da M. Grloviću i F. Markoviću prenese

da se ne drži domaćih tema jer se za njih traži bič i metla, a za to prema njegovu mišljenju nije vrijeme. Očevidno se radilo i o određenom eskapizmu Iva Vojnovića koji suvremeni društveni kontekst nije smatrao prikladnim literarnim predloškom. Franjo Marković opravdava Ivov izbor aristokratskog i kozmopolitskog miljea za dramu *Psyche* u *Obzoru* 28. travnja 1890. ustvrdivši da hrvatsko društvo ne hrabri svoje pjesnike da oslikavaju domaće prilike. Također se glede nekih likova u spomenutoj drami upustio u raspravu s najistaknutijim predstavnikom naturalizma u hrvatskoj književnosti Eugenom Kumičićem.³⁴ Ivo se, dakle, umjesto naturalističkih opisa suvremene hrvatske situacije opredijelio za aristokratski krug kao nositelja i čuvara umjetnosti, kulture i tradicije, podjednako u drami *Psyche* kao i kasnije u *Dubrovačkoj trilogiji*. Franjo Marković pomagao je Ivu Vojnoviću i u drugim situacijama. Tako se na primjer zauzeo kod prvoga intendanta novotvorenog Hrvatskog zemaljskog kazališta³⁵ Stjepana Miletića³⁶ da se Ivu kao nagrada za njegov *Ekvinocijo* uz vijenac dodijeli i novčana nagrada. Miletić nije nikada oprostio Ivu što se obratio Markoviću za intervenciju glede novčane nagrade. Podatke o tome nalazimo u *Bolničkom dnevniku* I. Vojnovića 20 godina kasnije.³⁷ O velikoj naklonosti i poštovanju Iva Vojnovića

32 M. Žeželj, n. dj., 51.

33 Nakon premijere *Psyche* 15. veljače 1890. u *Viencu* je objavljena kritika sljedećeg sadržaja: "Bilo kako bilo, ovaj komad ne daje jasan odraz neposrednog istinskog života, već neku umjetnu, ishitrenu [sliku] karaktera i društvenih prilika. Vidi se, da je pisac načitan čovjek (...) lica u komediji više [su] iskonstruirana iz knjiga nego iz vlastitog promatranja, ona ne izgledaju izdjelana po živim modelima (...)" I kasniji kritičari, poput Siniše Cvijetića, također su tom djelu prigovorili nedostatak životnosti i uvjerljivosti: "U toj salonskoj komediji, koja se zbiva u Beču u salonu grofice Woronske, te atelijeju genialnog slikara Branijewskog, teško je prepoznati kasnijeg pisca "Ekvinocija". A ljubavni rasplet Branijewskoga, slikara *Psyche*, prema Olgi, unuci grofice Woronske, pomoću njegove nesuđene prve ljubavi, vojvotkinje Vande, pun je namještene teatralnosti i psihološke neuvjerljivosti". Vidi: Siniša CVIJETIĆ, "Ivo Vojnović na zagrebačkoj pozornici", *Dubrovnik. Časopis za književnost nauku i umjetnost*, 1957., 116.

34 Franjo MARKOVIĆ, *Primjetbe ocjenam Psyche drame Iva Vojnovića*. Preštampano iz "Obzora". Tisak Dioničke tiskare. Zagreb, 1890.; Evgenij KUMIČIĆ, "Zablude naše kritike", *Hrvatska*, br. 98., str. 1., Zagreb, 29. IV. 1890. [Polemika s Franjom Markovićem o liku Vande iz Vojnovićeve *Psyche*].

35 Zgrada Hrvatskog zemaljskog (danas: narodnog) kazališta u Zagrebu (projekt H. Helmera i F. Fellnera) svečano je otvorena 16. listopada 1895. godine. Istovremeni posjet Franje Josipa I. Zagrebu protumačen je kao odobravanje promađarske politike bana Khuena Héderváryja pa studenti spaljuju mađarsku zastavu (u stvari barjak) na Jelačićevu trgu. Sudionici tog događaja protjerani su sa Sveučilišta i škola, a mnogi nastavljaju školovanje u Pragu, gdje su došli pod utjecaj ideja T. Masaryka (tzv. napredna omladina).

36 S. Miletić (Zagreb, 24. III. 1868.-München, 8. IX. 1908.) Studirao je filozofiju u Beču. Od mladih dana piše kazališne i književne prikaze te kazališne komade koji su izvođeni na zagrebačkoj pozornici. Preuzevši upravu Hrvatskog zemaljskog kazališta u Zagrebu proveo je niz administrativnih, tehničkih i umjetničkih reformi: uveo funkciju intendanta, uveo električnu rasvjetu, obnovio Operu, osnovao prvu glumačku školu u Hrvatskoj te preselio kazalište u novu zgradu. Bio je prvi intendat od 1894. do 1898. godine. Svoj rad na usavršavanju jezika te modernizaciji stila i poboljšanju repertoara zagrebačkog teatra prikazao je u knjizi "*Hrvatsko glumište 1894.-1899. Dramaturški zapisci*", Zagreb, 1904.

37 "Subota 30. Oktobra 1915. **20. godišnjica od premijere Ekvinocija!** - Bilo je tmurno nebo kao danas! - Čini mi se palili su đaci negdje mađarsku zastavu! Predstava dobra ali bez kolorita. (...) Znam da me uspjeh nije ganuo! - Miletić mi nadario vijenac, ali htjede mi prikriti nagradu! Dobri Franjo Marković ga prisilio! Od onda Miletić se odalečio od mene. Bio je brutalan i nasilan kao svi dompteuri menažerija (*franc. krotitelji zvjerinjaka*)."
NSK, ČSR, Dnevnik Iva Vojnovića, R 5620.

prema Franji Markoviću napose svjedoči zapis iz njegova *Bolničkog dnevnika* od 19. listopada 1914., u povodu vijesti o Markovićevoj smrti: "Franjo Marković umro! Zadnji poštenjak u Hrv.[atskoj]! Frančezi dohodu!"³⁸ "Frančezi dohodu!" - ova jasna aluzija na kraj *Dubrovačke republike* iz prvoga dijela *Dubrovačke trilogije (Allons Enfants)* uz zapis o smrti Franje Markovića, svjedoči da ga je Ivo Vojnović smatrao predstavnikom generacije koja odlazi, a čije iščeznuće u povijesno-kulturološkom smislu predstavlja kraj jedne daleko uzvišenije epohe i njezina sustava vrijednosti.

Nakon 1907., nastupivši na položaj dramaturga Zemaljskog kazališta u Zagrebu, Ivo Vojnović se sprijatelji s mladim redateljem Josipom Bachom hrvatskim glumcem i redateljem koji je 1908. imenovan direktorom drame u Hrvatskom zemaljskom kazalištu i njegovom suprugom glumicom Ninom Vavrom Bach koja će igrati mnoge naslovne uloge iz Vojnovićevih drama (ulogu Jele iz *Ekvinocija*, *Carice iz Imperatrix*, *Majke iz Smrti Majke Jugovića* i dr.) Nina Vavra rođena je u Križevcima 5. siječnja 1879., a umrla u Zagrebu 21. rujna 1942. godine. U *Čitaonici starih knjiga i rijetkih rukopisa u NSK* u Zagrebu čuva se i Vojnovićeva korespondencija s Josipom Bachom i Ninom Vavrom Bach, koja svjedoči o velikom prijateljstvu i naklonosti, ali i o zajedničkom kreativnom naporu vezanom uz postavljanje njegovih drama na scenu središnje hrvatske kazališne kuće. Nina Vavra bila je posljednja od velikih Vojnovićevih kazališnih muza, s kojom je, za razliku od druge velike interpretkinje naslovnih ženskih uloga iz njegova repertoara - Marije Ružičke Strozzi - uspio ostvariti i bliži osobni kontakt. U pismima upućenim N. Vavri uvijek joj se obraća intimno sa "Nina del mio cuore", govori o povezanosti pojedinih momenata iz svojih drama s događajima iz privatnog života ili joj jednostavno prenosi svoja razmišljanja intimne naravi. Tako joj se na primjer u pismu od 11. XII. 1921., u povodu izvedbe drame *Smrt majke Jugovića* u Splitu, zahvaljuje "za toplinu srca što mi je zapretaste u mome smrznutom."³⁹ Ispričavajući se zbog nemogućnosti dolaska moli je da ode u crkvu sv. Duje

koja je na njega u djetinjstvu ostavila neizbrisiv dojam: "A kad Vam ostane vremena, pohodite jednog jutra ili večeri, kad nikoga ne bude, crkvu Sv. Duje. Najljepše su moje molitve okitile te divotne stubove i svi sancu, sve pjesme budućnosti užegle su se u srcu dječaka, koji je tu najprije osjetio poeziju mrtvih stvari i živih ideja."⁴⁰

Ovime bih završio prilog o boravku Iva Vojnovića u Križevcima. Smatram da se na temelju izloženoga može ustvrditi da su pet križevačkih godina bile važna postaja na putu njegove osobne, intimne i umjetničke formacije. U Križevcima je napisana njegova prva drama *Psyche* s kojom njegov umjetnički rad ulazi u zreliju kreativnu fazu, tu se prvi put zaljubljuje i stvara duboka prijateljstva koja će trajno održati ili će ih se s nostalgijom prisjećati u poznijoj životnoj dobi. I napokon, tu su se na intelektualno najsnažniji i emocionalno najburniji način sukobile silnice umjetničko kreativnog s onima intimnog karaktera koje će s godinama voditi do sve snažnije dominacije estetske dimenzije u ličnosti velikog hrvatskog dramatičara, koji težnju za realizacijom osobne sreće sve više podvrgava imperativu umjetničkog stvaranja.

Summary

Ivo Vojnović in Križevci

Keywords: Ivo Vojnović, Križevci, *Psyche*

By exploring literature and archivalia the author has studied the activities of Croatian dramatist Ivo Vojnović who lived in Križevci from 1884 - 1889. Upon graduating from Faculty of Law and working as a trainee in Varaždin, Ivo Vojnović was sent to the District Court in Križevci upon direct order from Ban Khuen Hedervary. The ban wanted in this way to get even with Ivo's father Kosta Vojnović, the leader of the opposing Independent National Party. In the beginning the paper briefly describes the origin, education

³⁸ Isto.

³⁹ I. Vojnović - Nini Vavri Bach, *NSK, ČSR, 5893 b*

⁴⁰ Isto.

and literary work until his arrival in Križevci, his life after leaving Križevci and his death in 1929. The second part analyzes Vojnović's stay in Križevci, group of people he was close with and relationships he had in public and cultural fields of the time. In his diary Ivo Vojnović recognized

a strong influence this Križevci period had on his later life. His sojourn here, although he was trying from his very arrival to leave, proved to be very fertile in literary sense- he wrote his first drama text *Psyche*, while privately he made friends with many that had a great impact on his life.